

1.09 Objavljeni strokovni prispevek na konferenci
1.09 Published Professional Conference Contribution

Jovan P. Popović*

PРАВNA ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA ARHIVSKU GRAĐU KOJA SE NALAZI U MUZEJIMA I BIBLIOTEKAMA, NJENO KORIŠĆENJE I NORMATIVNO RAZGRANIČENJE NADLEŽNOSTI MUZEJA, ARHIVA I BIBLIOTEKA

Izvleček:

Pravna zaštita kulturnih dobrin s posebnim ozirom na arhivsko gradivo, ki je v muzejih in knjižnicah, njegovo uporabo ter normativno razmejitev pristojnosti muzejev, arhivov in knjižnic
Z gotovostjo lahko trdimo, da so arhivi, muzeji in knjižnice trije zelo pomembni segmenti kulture vsake države. V njihovo pristojnost sodijo: arhivsko gradivo, zgodovinska umetniška dela, redke knjige in predmeti ter knjižnični fond. Varovanje kulturnega blaga s strani pristojnih kulturnih institucij (arhivov, muzejev in knjižnic) je predpogoj za zgodovinsko, kulturno in državno identiteto vsake države in njenih državljanov. Avtor prispevka govori o predpisih, ki urejajo osnivanje, organizacijo, pristojnost, zaščito in uporabo kulturnih dobrin, skladno s predpisanimi pristojnostmi omenjenih institucij, še posebej pa razmejitvijo med njimi, s ciljem čim boljše zaščite. Poleg zaščite kulturnih dobrin je ena osnovnih obveznosti kulturnih institucij do javnosti tudi omogočanje vpogleda v dobrine, ki jih ščitijo, predvsem pa posredovanje arhivskega gradiva za namen uporabe in objave.

Ključne besede:

kultura, kulturne dobrine, arhivi, muzeji, knjižnice, pristojnosti, zaščita, vpogled, uporaba, objava, razmejitev, vrnitev

Abstract:

*Legal Protection of Cultural Heritage with
a Special Reference to Archival Material Held by Museums and Libraries,
its Use and Normative Division of Responsibilities among Museums, Archives and Libraries*

It is safe to say that archives, museums and libraries are the three very important segments of culture of each country. They have authority over archives, historical works of art, rare books and items and library fonds. The preservation of cultural heritage by established cultural institutions (archives, museums and libraries) is the assumption of historical, cultural and national identity of a country and its citizens. The author of this paper discusses regulations governing the establishment, organization, jurisdiction, protection and use of cultural property in accordance with the prescribed activities of these institutions, highlighting the need for a division between them in favor of a better protection of the cultural property. In addition to protection of cultural heritage, one of the basic obligations of the archival institution is to enable citizens the access to preserved archives and to provide its use and publication.

Key words:

culture, cultural goods, archives, museums, libraries, competence, protection, access, use, publishing

* Jovan P. Popović, advokat i publicista, Bulevar Despota Štefana 34/4, 11000 Beograd, Srbija.

UVOD

Svi oblici delovanja institucija-ustanova koje se bave zaštitom kulturnih dobara (stvari materijalne i duhovne kulture od opšteg interesa) moraju biti uređeni-štićeni zakonskim i podzakonskim propisima svake države. Ustanove koje se bave zaštitom kulturnih dobara u svakoj državi su arhivi, muzeji, biblioteke, zavodi za zaštitu spomenika kulture, kinoteke i dr. Ako se poštuju i u praksi primenjuju odredbe tih propisa onda se sa sigurnošću može reći da su kulturna dobra pravno zaštićena u onoj meri koliko je to moguće.

Na prostorima bivše SFRJ i stvaranjem novih država došlo je do promena u važnosti i značaju kulturnih dobara. Kulturna dobra su prešla u državnu svojinu pa su načela na kojima se zasniva pravna zaštita kulturnih dobara došla do punog izražaja: jednaki pravni položaj svih vrsta kulturnih dobara i njihovih vlasnika, odnosno korisnika; dostupnost kulturnih dobara javnosti, kategorizacija kulturnih dobara zavisno od njihovog značaja, za kulturu, umetnost i istoriju; organizovanost ustanova prema vrstama kulturnih dobara; utvrđivanje mera zaštite kulturnih dobara i dr. Negde je to propisano jedinstvenim zakonima kao što je recimo slučaj u Srbiji Zakon o zaštiti kulturnih dobara (*Sl. glasnik R. Srbije, broj 71/94*) ili kako je to regulisano posebnim materijalnim zakonom u Republici Sloveniji - Zakon o varstvu dokumentarnoga in arhivskoga gradiva ter arhivih (*Uradni list Slovenije, broj 30/2006. godine*). Bliže odredbe regulišu se i podzakonskim odnosno opštim aktima koje propisuju i utvrđuju organi odnosno ustanove zaštite (arhivi, biblioteke, muzeji).

Zavisno od fizičkih, umetničkih, kulturnih i istorijskih svojstava kulturna dobra su: spomenici kulture, prostorne kulturno-istorijske celine, arheološka nalazišta i znamenita mesta (nepokretna kulturna dobra); umetničko-istorijska dela, arhivska građa, filmska građa i stara i retka knjiga (pokretna kulturna dobra). Ovde će pre svih biti reč o arhivima, a zatim o muzejima i bibliotekama. Muzeji, biblioteke, arhivi imaju mnogo zajedničkog: javne su ustanove, štite kulturna dobra, imaju svoje korisnike i posetioce, pod ingerencijom su jednog ministarstva i mnogo čega još, a na drugoj strani razgraničenje nadležnosti u pogledu pripadnosti kulturnih dobara nisu sasvim ni normativno ni praktično rešena.

Razvoj informacionih i komunikacionih tehnologija transformisao je savremeno društvo i omogućio kreiranje digitalne kulture. Tako je pojavom novih medija krajem 20. i početkom 21. veka profesionalna saradnja arhiva, muzeja i biblioteka nezamenljiv korak u naučnom istraživanju i procesu zaštite kulturnih dobara.

ARHIVI, MUZEJI, BIBLIOTEKE

Postoji više definicija kako u terminološkim rečnicima, enciklopedijama ili u normativnim propisima šta su to arhivi, muzeji i biblioteke i šta je to njihova nadležnost. Te definicije su manje više sličnog opisa i svode se na sledeće:

- Arhivi¹ su javne ustanove koje vrše zaštitu i uslovljeni smeštaj arhivske građe, obavljaju stalni nadzor nad registraturskim materijalom i obezbeđuju

¹ Pri svakom arhivu potrebno je osnovati biblioteku. To je referentna, odnosno priručna biblioteka. To nisu biblioteke, već skoro zatvorenog, odnosno poluotvorenog tipa, jer one treba da služe kako za osoblje koje radi u arhivima tako i za korisnike arhivske građe (istraživače). Znači nju je pre svega potrebno popunjavati nabavljanjem knjiga pre svega iz oblasti istorije, prava i drugih kulturoloških odnosno društvenih nauka, a za potrebe stručnih lica odgovornih za vrednovanje, prijem, sređivanje, obradu i pripremu za korišćenje dokumenata trajne vrednosti to jest arhivistima i za korisnike arhivske građe. Knjižični fond nije strukturalno

korišćenje i publikovanje arhivske građe. Funkcija arhiva se zasniva na tri osnovna principa: kontroli stvaranja dokumenata, koja mora da obezbedi njihovu autentičnost, sigurnost i zaštićenost; funkcionalnom vrednovanju i zaštiti, pristupu i korišćenju. Arhivi promovišu svest. Oni su fundamentalni za demokratiju i dobru upravu. Predstavljaju kolektivnu memoriju društva i nacije.

Evo nekih izdvojenih parafraziranih preporuka MAS-a i UNESCO-a o važnosti arhivske građe sa Međunarodnog seminara arhivista održanog u Pekingu maja meseca 2002. godine. "Arhivi su jedinstveni i nezamenljivi."² Oni predstavljaju najvažniji, javno raspoloživ izvor informacija i omogućavaju građanima besplatnu i neograničenu upotrebu informacija iz javnog života. Oni su osnov istorijskom i i kulturnom identitetu pojedinaca i naroda, te služi sve više i više za međusobno upoznavanje različitih kultura, koliko između različitih država toliko i u okviru same države.

- Biblioteke obezbeđuju zbirke iz svih kategorija materijala u svim mogućim formatima i u dovoljnoj količini, kao i informacije o svim vrstama saznanja koje odražavaju aktuelne pravce i razvoj društva, kao i svaku stvaralačku baštinu zajednice sa ciljem da korisnici upoznaju kulturnu baštinu umetničkih vrednosti, naučna dostignuća i savremena kretanja kao i da zadovoljavaju svoje potrebe u obrazovanju, ličnom usavršavanju uključujući odmor i razonodu. Biblioteke su centri za prikupljanje, čuvanje i predstavljanje kulturne baštine određene zajednice, regiona, države kojoj pripada. Sa aspekta zaštite kulturnih dobara obavljaju i zaštitu stare i retke knjige koje čuva u svojim fondovima i ostvaruje uvid u stanje bibliotečke građe i daje je na korišćenje.³
- Muzeji obavljaju sakupljanje, čuvanje i istraživanje prirodnih i kulturnih dobara, njihovu stručnu i naučnu obradu i smeštaj po metodologiji u zbirke, trajnu zaštitu muzejske građe, muzejske dokumentacije, muzejskih lokaliteta i nalazišta, upoznavanje javnosti putem povremenih izložbi i objavljivanja podataka i saznanja o muzejskoj građi i muzejskoj dokumentaciji putem stručnih, naučnih i drugih obaveštajnih sredstava zaštite umetničko-istorijskih dela.

povezana cjelina a arhivski fond čini organsku cjelinu iste provenijencije. Dok knjižica može nabavljati iz svih zemalja i s raznih jezičnih i znanstvenih područja arhiv ima određene nadležnosti i u pogledu sadržaja i područja. Arhivsko gradivo nastaje tijekom vremena i nije unaprijed određiva kategorija, a knjižična se građa stvara planski i s ciljem.

² *Vlade ne mogu da funkcionišu bez dokumenata, jer oni dokazuju njenu aktivnost i odgovornost pred građanima. Zakonodavstvom vlade štite svoj dokumentarni i arhivski materijal, njegovo odgovarajuće i propisano upravljanje i zaštitu tokom vremena za potrebe dokaza i istorijskih i naučnih istraživanja. Arhivsko zakonodavstvo je esencijalni deo šire zakonodavne baze jedne države, koje obezbeđuje okvir za autorativno funkcionisanje ahivskih službi i službi za tekuću dokumentaciju. Zakonodavstvo koje reguliše oblast upravljanja dokumentima i arhivskom građom može se sastojati od primarnog i sekundarnog zakonodavstva. Primarno, kao što su zakoni, dekreti, naredbe donosi parlament ili neko drugo vrhovno zakonodavno telo. Sekundarno, kao što su statutarni instrumenti, pravila, regulative, donosi nadležni ministar prema pravu koje nasleđuje od primarnog zakonodavstva. Zakonodavstvo može biti podržano i od drugih normativa, međunarodnih standarda i proceduralnih vodiča i uputstava. (Svetlana Adžić "Englesko-srpski terminološki rečnik" Arhivističko društvo Srbije i Arhiv Srbije-Beograd 2011.)*

³ *Poznato je da su granice između biblioteka i arhiva bile nestabilne, a ukrštanja mnogostruka. Ipak bibliotečku od arhivske delatnosti razgraničava predmet njihovog rada. Za razliku od arhivske delatnosti predmet bibliotečke delatnosti su pre svega grafički zapisi, odnosno svakim grafičkim postupkom umnoženi dokumenti.*

Priroda građe određuje relacije, a razlike između te građe i ciljeva te delatnosti uslovljava njihove specifičnosti, njihovu istoriju, metode, tehnike rada, organizaciju kao i njihovo društveno značenje. (Mirko Landeka "Arhivska knjižica" - "Arhivska praksa" broj 7 Tuzla 2004.

Muzejsku građu čine civilizacijska kultura i prirodna dobra, kao dio nacionalne i opšte ljudske baštine.

Muzejska dokumentacija sadrži podatke o muzejskim predmetima koji su potrebni za njihovu stručnu obradu, identifikaciju, određivanje porekla i načina na koji su nabavljeni.

Vraćajući se stolecima unazad saznajemo da su arhivi, biblioteke i muzeji bili jedinstvena ustanova u okviru koje su se na jednom mestu sakupljala arhivska, bibliotečka i muzejska građa. Vremenom sa razvojem nauke i količina kulturnih dobara se umnožavala, a svest i savest ljudi sve više iskazivala, pa su arhivi, muzeji i biblioteke formirane kao posebne institucije sa zakonski precizno definisanim predmetima zaštite.

Inače, oduvek je bilo prisutno i znano, da se o uređenju načina života ljudi i njihovim pravima i obavezama staraju pravni propisi njihovih društvenih zajednica - prije svih država, i da se nijedan oblik delatnosti nije mogao i ne može zamisliti bez zakonske regulative jer se njome uređuju sve oblasti društvenog života. Naš nobelovac Ivo Andrić je zapisao: "Sve mora biti zapisano, jer ništa ne izdaje čoveka kao pamćenje, i ništa ne vara kao reč. Samo ono što je zapisano ostaje". I to upućuje da se bezrezervno moraju doneti propisi, koji regulišu sve oblike kulturnih vrednosti ustanova koje se bave njihovom zaštitom arhivi, biblioteke, muzeji (od nadležnosti, čuvanja, korišćenja, razgraničenja ...), jer će to jednog dana biti istorija, pošto će ti propisi ostati zapisani, i izučavat će se kako je zakonski bila uređena zaštita kulturnih dobara u nadležnosti biblioteka, muzeja i arhiva.

Muzeji, arhivi i biblioteke su obeležja civilizacije, njihovo postojanje nije samo izvor prošlosti. Njihove okvirno propisane nadležnosti (jer to potpuno nije uređeno), su izuzetno bitne, kako za državu u celini, tako i za svakog njenog građanina pojedinačno, pa se mora podsticati i isticati kroz njihov sadržaj velika vrednost, a time i na konstantna razmišljanja, i nova saznanja i stvaranja.

Zajedničko savremenim arhivima, bibliotekama i muzejima je to da su sve one javne ustanove, ili upravne organizacije, koje osniva država sa zadatkom da prikupljaju, obrađuju, čuvaju i dozvoljavaju i daju na uvid i korišćenje određenu građu. Ta je građa potrebna za obrazovanje i naučni rad, a ukupnost građe pohranjene u tim ustanovama svedoči o prošlosti i sadašnjosti kulture u zemlji. Rad arhiva, biblioteka i muzeja pod nadzorom je države koja imenuje direktore. Radi se o humanističkim a pre svega društvenim delatnostima, i vrlo odgovornim, složenim i osetljivim poslovima. Njihove delatnosti iskazuju se kao nauke (pre svih arhivistika) i tretiraju se zavisno od država kao sporedne odnosno posebne nauke. Takav prilaz je dobar i opravdan, jer se jakim argumentima iskazuje da je status arhivistike iz "podređenosti" izrastao u posebnu naučnu disciplinu.

Muzeji, arhivi ili biblioteke nisu samo mesta za odlaganje predmeta u regale, sanduke, vitrine, na zidovima, postamentima i sl. Oni su nešto daleko više od toga. Ta kulturna dobra koja se štite su deo nas, oni zahvataju većinski segment kulturne baštine svake države. Očuvanje kulturnih dobara od strane za to osnovanih institucija kulture su pretpostavka istorijskog, kulturnog i državnog identiteta jedne zemlje i njenih građana.

Velike promene koje su usledile rasprostranjenom upotrebom informacionih tehnologija omogućile su da informacija svakom bude dostupna a raznolikost medija u kulturnom nasleđu i povećani zahtevi za njihovo korišćenje iziskuje digitalizovanu prezentaciju.

Kompjuterizacija, internet, telekomunikacija (televizija, radio, telefon), avio prevoz i digitalizacija učinile su preokret u prostoru i vremenu. Sve je prostorno i događajno sazajno a vremenski trenutno. Samim time sazajno je i koji se, u kojoj se količini i u kome arhivu arhivski fondovi i zbirke (arhivska građa) nalaze, pa i rokovi njihovog korišćenja. Isti je slučaj gde se i u kojoj biblioteci nalazi "retka knjiga" ili uopšte knjiga, i najzad u kom muzeju se nalazi umetničko kulturno dobro (slika, predmet, oruđe, oružje ...). Kliknete na taster računara i za tren putem interneta budete o svemu informisani. To, naravno, nije samo po sebi nastalo. Lokacije i fizičke udaljenosti postale su beznačajne a u stvarnom novom, digitalnom, prostoru vremenski intervali u procesu istraživanja postali su kraći. Internet i kompjuterske baze podataka sa digitalizovanim kulturnim činiocima omogućavaju velike prednosti pre svega kod njihovog uvida i korišćenja. Savremene tehnologije, njihovo prihvatanje i ovladano korišćenje omogućila su, ne samo lokalnu već i međunarodnu saradnju u svim oblicima delatnosti muzeja, arhiva i biblioteka.

PРАВNA ЗАШТИТА

Šta bi to bila pravna zaštita kulturnih dobara? Pravna zaštita kulturnih dobara u najširem smislu te reči bila bi ona zaštita koja je ustavom i zakonima propisana u cilju trajnog očuvanja materijalnih i duhovnih vrednosti u jednoj državi.

To bi bio skup pravnih normi koje uređuju društvene odnose u vezi sa spomenicima kulture, arhitekture, umetnosti, istorije, a ovlašćenja koje određeni ovlašćeni spomeničkopравни subjekt ima je da na osnovu normi objektivnog spomeničkog prava nešto čini ili ne čini, ili da od drugoga zahteva neko činjenje ili nečinjenje u vezi sa spomenicima kulture, drukčije nazvanim nepokretnim i pokretnim kulturnim dobrima.

Pravna zaštita arhivske građe, takođe mora postojati i postoji. Ona se ogleda u ispunjavanju propisanih odredbi u pogledu njene zaštite, smeštaja, valorizacije, korišćenja, objavljivanja.

Vidovi pravne zaštite arhivske građe bili bi i:

- krivično pravna zaštita, čije se odredbe nalaze u materijalnim propisima koji regulišu ovu delatnost ili u krivičnim zakonima (sistemskim) svake države;
- prekršajno pravna zaštita arhivske građe koja se ogleda u brojnim odredbama materijalnih zakona iz arhivske delatnosti i u zakonima o prekršajima;
- oblik pravne zaštite arhivske građe ogleda se i u pravilnom razumevanju (tumačenju) i primeni odredbi zakonskih i podzakonskih propisa o arhivskoj delatnosti kao i drugih propisa koji posredno ili neposredno utiču ili su u neposrednoj vezi sa arhivskom delatnošću;
- oblik pravne zaštite je i psihološki uticaj nadležnih organa, institucija i pojedinaca kako na zaposlene u arhivima i registraturama tako uopšte i na građane u predstavljanju vrednosti arhivske građe i njenom značaju.

Pravna zaštita kod drugih subjekata koji se bave drugim oblicima zaštite ostalih kulturnih dobara ogleda se na istovetan način kroz strogu primenu materijalnih propisa, ovde u konkretnom slučaju zakoni o muzejskoj i bibliotečkoj delatnosti.

NADLEŽNOST

Nadležnost označava ovlašćenje i dužnost određenog organa odnosno organizacije da obavlja izvesne poslove i radnje. Prema tome, organ, odnosno organizacija ne može dobiti niti propustiti izvršenje radnje koja mu je stavljena u nadležnost. S druge strane, to označava i pravo da baš on, a ne neko drugi izvrši tu radnju. Na ovaj način se obezbeđuje pravilno obavljanje poslova i radnji, jer da ne postoji određivanje nadležnosti, moglo bi se desiti da izvesni poslovi ne bi uopšte bili izvršeni ili da po drugim poslovima radi bilo ko. Tačno određena nadležnost neophodan je uslov za uspešno funkcionisanje određenog organa, odnosno organizacije.

Najznačajnije je razlikovanje stvarne ili materijalne i mesne ili teritorijalne nadležnosti. Stvarna nadležnost se određuje prema vrsti poslova koje pojedini organi, odnosno organizacije vrše (arhivske poslove arhivi, bibliotečke poslove biblioteke a muzejske muzeji), a mesna nadležnost prema prostornom odnosu pojedinog organa, odnosno organizacije sa poslom koji treba da obavi. To znači da arhivi imaju prava i dužnost da vrše određene poslove koji su im stavljeni u nadležnost zakonskim propisima. U materijalnim propisima kojima se određuje nadležnost obično se određuje stvarna odnosno materijalna nadležnost, dok se mesna odnosno teritorijalna nadležnost određuje propisima o političko-teritorijalnoj podeli i propisima o organizaciji pojedinih organa, odnosno organizacija. Teritorijalna nadležnost arhiva označava područje državne teritorije na kojem pojedini arhivi mogu vršiti poslove svoje nadležnosti - stvarne nadležnosti. Znači teritorijalna nadležnost služi za određivanje područja na kojem se proteže delatnost određenog arhiva. Isti je slučaj i sa muzejima i bibliotekama. I oni imaju određenu stvarnu i mesnu nadležnost. Znači nadležnost muzeja, biblioteka i arhiva određena je kako kroz materijalno pravne propise tako kroz utvrđenu podelu na društveno političke zajednice-teritorije: opštine, gradove, regione ...

No pre svega, mora se istaći da, kada se radi o nadležnosti odnosno kompetentnosti nad arhivskom građom centralno mesto i ulogu imaju arhivske institucije - arhivi. Ovo proizilazi iz svih zakonskih propisa koji regulišu arhivsku delatnost u konkretnoj državi. Iz tih razloga, najpre treba razmotriti pravne osnove nadležnosti arhiva u pogledu arhivske građe koje proizilaze iz zakonskih propisa, na koji način će se i sagledati osnovi za razgraničenje između arhivskih i svih drugih institucija, a svakako i za razgraničenje između samih arhivskih institucija. To uzročno treba sagledati i kod muzeja i biblioteka, pre svega na osnovu nadležnosti zakonima propisano.

RAZGRANIČENJE

Izraz razgraničenje nije do skoro bio pravni termin. Ne postoji ni u pravnom leksikonu ni u pravnom rečniku. Isto tako izraz razgraničenje arhivske građe ne postoji ni u Rečniku arhivske terminologije Jugoslavije. Međutim, taj izraz počeo se primenjivati u novijem arhivskom zakonodavstvu. Ukoliko bi smo hteli da bliže definišemo izraz razgraničenje arhivske građe onda bi sa pravnog stanovišta on značio utvrđivanje činjenice da određeni arhivski dokument (arhivska građa) treba da pripadne određenom nadležnom arhivu ili drugom subjektu, kako bi ovaj sa njim raspolagao u granicama utvrđenim zakonom. Sa arhivističkog stanovišta bi ova definicija bila nešto drugačija. A to dalje znači ako određeni subjekat drži određenu arhivsku građu, za koju nije kompetentan, dužan je da tu građu po osnovu razgraničenja, preda onom subjektu koji je za tu građu po osnovu zakona nadležan.

Međutim, i neki drugi propisi regulišu određena pitanja vezana za kompletnost nad arhivskim dokumentima u određenoj meri. To su, pre svega, zakonski propisi iz oblasti bibliotekarske i muzejske delatnosti, a zatim propisi o zadužbinama, fondacijama i fondovima i dr. Mi ćemo ovde razmatrati pitanje pravnih osnova za razgraničenje.⁴

Razmatrajući uporedni pregled zakonskog određivanja pojmova bibliotečkog materijala i arhivske građe država sa prostora bivše SFRJ, kada se radi o pravnom osnovu, za razgraničenje arhivske građe između arhiva i biblioteka, može se konstatovati da ni jedan zakon u potpunoj meri nije razgraničio pojmove bibliotečkog materijala i arhivske građe. Naprotiv, moglo bi se reći da se zakonske formulacije ovih pojmova dodiruju, a donekle i poklapaju. Ovakvo stanje dovodi do toga da se, striktno primenjujući zakon, u većem broju slučajeva ne bi moglo sa sigurnošću takođe reći da li se radi o bibliotečkom materijalu ili arhivskoj građi, a u brojnim slučajevima je sigurno da određeni materijali predstavljaju i jedno i drugo. Dosta toga je slično i sa muzejima. Ovakvo stanje kada se radi o razgraničenju arhivske građe između arhiva i biblioteka u velikom broju slučajeva ne obezbeđuje potpuni pravni osnov za razgraničenje.

Razmatrajući pregled stanja u zakonskom formulisanju muzejskog materijala u zakonima iz ove oblasti u državama sa prostora bivše SFRJ, a radi ustanovljavanja pravnog osnova za razgraničenje arhivske građe između arhiva i muzeja, konstatacije koje bi mogle da se izvedu su da su u svemu skoro identične se konstatacijama po pitanju razgraničenja između arhiva i biblioteka.

Zakonski propisi o muzejskoj delatnosti regulišu i određena pitanja u vezi sa nadležnošću nad određenom arhivskom građom. Isti je slučaj o odnosima kod razgraničenja između muzeja i biblioteka.

Po uređenom normatizmu ispada, da arhivska građa pripada arhivima, a knjige, brošure, časopisi i drugi bibliotečki materijal bibliotekama, a umetnička-istorijska dela muzejima. Međutim, najizrazitiji problem je kada se radi o graničnim slučajevima isprepletenosti.

Ipak, zaštita i eksploatacija kulturnih dobara je u dobroj meri olakšana zajedničkim delovanjem muzeja, biblioteka i arhiva preko strukovnih asocijacija, kao i stvaranjem jedinstvenih mreža kako na lokalnom tako i na međunarodnom nivou. Njihov rad predstavlja komunikaciju ostvarenu kroz zajedničke projekte prilagođene korisnicima.

Prema našem saznanju nije poznato da su do sada u državama bivše SFRJ preduzimani neki konkretniji poduhvati u pogledu potpunog normativno-pravnog uređivanja problema razgraničenja između arhiva i biblioteka, arhiva i muzeja, i biblioteka i muzeja.

O ovoj kompleksnoj materiji vrlo teško je dati predloge za određena konkretna rešenja. Podnosilac ovog rada koji se tada nalazio na funkciji pomoćnika direktora Arhiva Jugoslavije u Beogradu, je jedan od davaoca predloga o neophodnoj

⁴ Poznato je da su nakon raspada SFRJ, novostvorene države u sukcesionom postupku tražile da se građa nastala u radu saveznih organa i organizacija u celini podeli. Komisije država radile su i dogovarale se oko stvaranja uslova za razgraničenje arhivske građe i metodologije na koji bi se eventualni način mogla podeliti. Bilo je oprečnih mišljenja od onih da se u celini ide na deobu po nekoj pripadnosti do onih koji su zagovarali da arhivska građa ostane tamo gde nalazi od njenog stvaranja. Bez obzira na neke pomake u dogovorima preovladalo je mišljenje da građa ostane tamo gde se nalazi, a da svaka od država ima jednak pristup toj građi i da se ista može fotokopirati, fotografisati, mikrofilmovati ili digitalizovati.

komunikaciji ustanova, koje se bave zaštitom arhivske, muzejske i bibliotečke građe. On je u članku "Pravne osnove u razgraničenju arhivske građe u važećem zakonodavstvu", objavljenom u Arhivskom vjesniku Zagreb 1990. (95-111), naveo i najzad predložio da se u tada relativno dobroj saradnji između Saveza arhivskih radnika Jugoslavije, Saveza bibliotečkih radnika Jugoslavije i Saveza muzeoloških radnika Jugoslavije formira jedna kompleksna radna grupa sastavljena od istoričara, pravnika, arhivista, bibliotekara i muzealaca, koja bi raspravljala o do tada mnogo nagomilanih problema i iznašla predlog mogućih rešenja za razgraničenja, na svim nivoima, koja bi se kasnije kao pravila zakonski utemeljila. Do formiranja takvog tela nije ni došlo. Prilike u zemlji su to onemogućile. Imajući u vidu dosadašnje izložene činjenice i probleme u vezi sa razgraničenjem kulturnih dobara koje štite muzeji, biblioteke i arhivi predstoje brojne aktivnosti, kako subjekata koje se bave zaštitom tako i države kojim bi se obezbedila obaveza da se kulturna dobra nađu pod zaštitom zakonom određenih institucija.

SMERNICE I ZAKLJUČCI

Nas ovde, pre svega interesuju normativne obaveze i metodologija postupanja arhiva, muzeja i biblioteka, u slučajevima kada se shodno propisanim nadležnostima nađe neko kulturno dobro tamo gde mu nije mesto.

Uzećemo neke od primera. Kako će recimo postupati muzejska ustanova ako se u njenom depou nađe arhivski fond ili dosije, koji nema nikakve uzročne veze sa bilo kojim umetničko-istorijskim delom, koje se nalazi u tom muzeju (trodimenzionalnim predmetom: slikom, oruđem, oružjem, odlikovanjem, nameštajem, priborom za jelo i piće i slično), a nije voljna da ga ustupi-preda onoj instituciji kojoj i pripada, odnosno nadležnom arhivu.

Odmah zatim, nameće se i pitanje, da li zaposleni u toj muzejskoj instituciji stručno postupaju sa tom građom i da li se ista u propisanim rokovima o korišćenju arhivske građe daje na korišćenje i najzad da li su za to obezbeđeni uslovi i da li poštuju odredbe važećih zakonskih i podzakonskih propisa, koji regulišu zaštitu i korišćenje arhivske građe.

Isti je slučaj ukoliko se u konkretnom arhivu nalazi neko umetničko delo, a mesto mu je u muzeju. Postavlja se pitanje zašto je umetničko delo, ili neki drugi istorijski predmet u arhivu (oružje, lične stvari, odlikovanja, portret i slično), ukoliko nije izloženo u stalnoj arhivskoj postavci, ili ukoliko nije deo nekog fonda ili zbirke pohranjene u arhivu (lični, porodični)? Odgovor bi bio, kada nije sastavni deo fonda ili zbirke njemu je mesto u muzeju!

Razložno se može postaviti i pitanje, šta bi se desilo ukoliko se neka "retka knjiga" nađe u arhivu ili muzeju a po pravilu joj je mesto u biblioteci, ili kada se istorijsko kulturno delo nađe u biblioteci a mesto mu je u muzeju i tako kružno u svim varijantama odnosa muzeji-biblioteke-arhivi?

U svim slučajevima prisutna je dilema, pa samim tim i bojazan da li su ova kulturna dobra dovoljno stručno zaštićena i da li se daju na uvid i korišćenje po propisanim normama.

Stoga smo voljni da predložimo:

- da ipak i pored svih ispoštovanih primenjenih uslova zaštite i smeštaja kulturnih dobara, bez obzira u kojoj se instituciji nalaze bilo bi dobro, da im mesto pohrane bude tamo gde im to i zakonska nadležnost nameće;

- da se iz svih institucija koje se bave zaštitom kulturnih dobara a u nadležnosti Ministarstva kulture formiraju stručne radne grupe koje bi proučile sve ove probleme razgraničenja kulturnih dobara između arhiva, biblioteka i muzeja i predložile rešenja, odnosno pokrenule donošenje propisa u vezi sa tim;
- da zaposleni u institucijama zaštite kulturnih dobara moraju na isti način i u istoj meri poznavati i primenjivati propise koji se odnose ne samo na delatnost u kojoj rade, već i delatnost ostalih institucija u ovoj oblasti;
- da zaposleni moraju imati pre svega moralni integritet i znanje, odnosno biti obrazovani u smislu poznavanja i rada sa elektronskim pisarnicama, novim komunikacionim tehnologijama, zakonodavnim promenama u svojoj državi, regionu i širom sveta i zaštitom svih oblika informacija i nosioca informacija;
- da jedni sa drugima što bliže saraduju, jer jedni bez drugih ne mogu kvalitetno i strogo nadležno da obavljaju svoje propisane obaveze.

LITERATURA

- *Zakon o arhivskoj građi Savezne republike Jugoslavije, "Službeni list SRJ", br. 12/98.*
- *Zakon o opštem upravnom postupku, "Sl. list SRJ", br. 33/97 i 31/01 i "Sl. glasnik RS", br. 30 od 7. 5. 2010.*
- *Zakon o kulturnim dobrima, "Službeni list Republike Srbije", broj 71/94.godine.*
- *Mirjana i Njegovan Kljajić: "Pravni sistem zaštite kulturnih dobara u Srbiji", Javno preduzeće "Službeni glasnik Republike Srbije", Beograd 1996.godine.*
- *Azem Kožar: "Arhivistika u teoriji i praksi 1,2 i 3". Arhiv Tuzlanskog kantona, Tuzla 2005 i 2011. godine.*
- *Bogdan Lekić: "Arhivistika". Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2006. godine.*
- *Dr. Mile Bakić: "Arhivistika."Istorijski institut Republike Crne Gore, Podgorica 2007. godine.*
- *Važeći zakonski i podzakonski propisi država sa prostora bivše SFRJ, koji regulišu zaštitu arhivske građe i registraturskog materijala (videti referat Jovana P. Popovića "Pregled propisa o zaštiti arhivske građe na prostorima Jugoslovenske države od 1918 godine do raspada SFRJ i propisa koji su doneti u novostvorenim državama, ranije republikama SFRJ, do 2007 godine", Časopis "Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja", Maribor 2007. godine.*
- *Jovan P Popović: "Pravne osnove u razgraničenju arhivske građe u važećem zakonodavstvu". Arhivski vjesnik. Zagreb 1990. godine.*
- *Maja Nikolova: "Virtuelna egzistencija Kulturnih dobara kao osnova saradnje arhiva, muzeja i biblioteka", Časopis "Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja", Maribor 2009. godine.*
- *Aleksandra Horvat: "Zajedničko i posebno u stručnoj naobrazbi bibliotekara, arhivista i muzeologa", Vjesnik bibliotekara Hrvatske, Zagreb 2007. godine.*
- *Jovan P. Popović: "Korišćenje arhivske građe za potrebe fizičkih i pravnih lica u dokazne svrhe", referat pročitani na Kongresu arhivskih radnika Jugoslavije, Novi Sad 17. 9. 1984, objavljen u časopisu "Arhivist".*
- *Peter P. Klasinc: "Razvoj arhivistike i arhivske službe u skladu sa razvojem i potrebama elektronskog poslovanja na osnovu novog zakonodavstva u Republici Sloveniji", referat podnet na savetovanju arhivskih radnika AP Vojvodine Novi Sad 2006. godine.*
- *Izet Šabotić: "Arhivsko zakonodavstvo na nivou Bosne i Hercegovine", Arhivska Praksa, br. 5, Tuzla 2002.*
- *Miroslav Novak "Znanstveno informiranje u Arhivistiki", Časopis "Tehnični i vsebinski problemi klasičnega i elektronskega arhiviranja", Maribor 2009. godine.*

- Jovan P. Popović: "Zakonske regulative o razmejitvi arhivskog gradiva v postojeći zakonodaji", Arhivi, Ljubljana 1998. godine.

SUMMARY

LEGAL PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE WITH A SPECIAL REFERENCE TO ARCHIVAL MATERIAL HELD BY MUSEUMS AND LIBRARIES, ITS USE AND NORMATIVE DIVISION OF RESPONSIBILITIES AMONG MUSEUMS, ARCHIVES AND LIBRARIES

In comparison to the former Yugoslavia, newly created states changed the concept of cultural heritage ownership by transferring it to state institutions and thus underlying the importance and significance of cultural goods, and developing principles to be applied accordingly.

These principles are equally applicable to all types of cultural properties and their owners or users and referred to:

- equal status of all cultural goods, their owners and users,
- accessibility by the general public,
- categorization, depending on their importance for culture, art and history, standardization and digitization,
- predetermined measures for the protection of the cultural property,
- organization of institutions by types of cultural goods.

Protective measures are prescribed by a legal framework of each country. Sometimes, these measures are prescribed by a single law, as in Serbia - the *Law on Protection of Cultural Property* (Official Gazette of the Republic of Serbia, No.71/94), or by a specific law according to the type of cultural goods and particular territory. Other legislation and professional instructions additionally prescribe and detail protective measures.

What are cultural assets? We can define them as physical, intellectual and spiritual evidences of general interest and importance for the nation or population, and as such they enjoy special protection. They include intangible assets like monuments, buildings, historical sites, archeological locations, and tangible ones as works of art, archives, rare books, films, excavated materials, etc.

What kinds of institutions are engaged in protecting the cultural property? Usually, these are institutes for protection of intangible cultural heritage, archival institutions for protection of records and archives, museums for works of art and other artifacts; libraries for old and rare books and other printed materials; film archives for film and sound recordings.

Archival institutions are primarily interested in a methodology and correct treatment of the archival material if one is found stored in a library or museum, i.e., in an institution, which is not specialized for protection of this kind of a cultural asset.

The author contemplates on the responsibilities and actions, which a non-specialized institution, museum for example, will undertake related to the archival material, which is not directly connected to three-dimensional objects in the sense

of protection such material, presuming it is not willing to transfer it to a specialized institution, i.e., the archives.

If such a case, museum personnel must be properly trained to deal with this kind of material, to provide the application of professional standards and secure storage and safe site for the use of such material. If the records are needed for the activities of the museum, they will remain stored there. Otherwise, they need to be transferred to the archives where they belong by default.

The same applies to archival institutions. If an artifact or historical objects (weapons, personal items, medals, portraits....) are stored in the archives as separate units and are not permanently exhibited and are not part of any registered collection or archival fonds, they need to be transferred to a museum.

In order to be professionally taken care of, the best place for storing books and printed material is a library. Archives do have specialized libraries, mostly consisting of historical sources and other reference books, which help researchers when consulting archival materials.

The most important fact is that cultural property is legally protected wherever stored, either in libraries, museums or archives by implementation of professional service standards. Accordingly, there must be a strict professional cooperation and interaction among all types of cultural institutions in order to professionally treat the cultural assets no matter where they are found or stored.